

Samenvatting (Dutch summary)

Dit proefschrift gaat over drie beperkingen op de vrijheid van meningsuiting, te weten 1) majesteitsschennis (*lèse-majesté*, de belediging van het nationale staatshoofd; de monarch in een monarchie, of de president in een republiek), 2) de belediging van buitenlandse staatshoofden, en 3) godslastering (het beledigen van religie of religieuze symbolen). De drie delicten hebben gemeen dat ze verschillende typen van macht willen beschermen tegen beledigingen. Zulke verbodsbepalingen zijn nog steeds actueel. Uit een vergelijkend onderzoek uit 2017 van de *Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa* blijkt bijvoorbeeld dat meer dan tien Europese landen wetten hebben die de belediging van buitenlandse staatshoofden verbieden. Een rapport uit 2019 van de *Overseas Security Advisory Council*, onderdeel van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken, noemt meer dan een dozijn landen die beledigingen ten aanzien van nationale staatshoofden verbieden. Tot slot, volgens een rapport uit 2020 van de *United States Commission on International Religious Freedom* hebben 84 landen een bepaalde vorm van een verbod op godslastering.

De drie delicten wortelen in noties van maatschappelijke en politieke stabiliteit en orde. *Lèse-majesté*-verboden zijn gericht op het bewaren van *interne* stabiliteit en eenheid, terwijl met het verbod op de belediging van buitenlandse staatshoofden externe stabiliteit ('vriendschappelijke relaties') gediend is. Godslastering is van oudsher verbonden met het ondermijnen van het staatsgezag, later werd dit delict in verband gebracht met het verstoren van de publieke orde.

In de loop der tijd zijn deze delicten in veel landen 'geliberaliseerd'. Ofwel is de reikwijdte van de delicten verkort (welke uitingen zijn strafbaar?), of de zwaarte van de straf is afgenomen, of ze zijn afgeschaft. Vooral dat laatste is relatief recent. *Lèse-majesté* is in Nederland in 2020 afgeschaft. In België is thans een wet aanhangig met hetzelfde doel.

Frankrijk (in 2004), België (in 2005), Duitsland (in 2018), en Nederland (in 2020) hebben recentelijk allemaal het verbod op het beledigen van buitenlandse staatshoofden afgeschaft. Landen die de afgelopen jaren godslastering hebben afgeschaft zijn Nederland, IJsland, Noorwegen, Malta, Denemarken, Ierland, Canada, Nieuw-Zeeland, en Griekenland.

Wetten die de vrijheid van meningsuiting beperken door personen een speciale bescherming te bieden op basis van hun sociale status staan op gespannen voet met Europese en internationale mensenrechten. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens acht het bieden van meer bescherming door middel van een speciale wet op beledigingen in de regel niet in overeenstemming met de geest van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Het Hof heeft schendingen vastgesteld van artikel 10 van het Verdrag in zaken over *lèse-majesté* en de belediging van buitenlandse staatshoofden. Ook het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties, dat toeziet op naleving van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, is kritisch op dit soort wetten. Het Comité heeft zijn ‘bezorgdheid’ uitgesproken over wetten tegen majesteitschennis en het beledigen van staatshoofden.

Voor wat betreft godslastering heeft het VN-Mensenrechtencomité bepaald dat zij onverenigbaar zijn met het Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. De Commissie van Venetië, de commissie die de Raad van Europa adviseert over staatsrechtelijke kwesties, stelde in 2008 dat staten het verbod op godslastering dienen af te schaffen. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens kiest echter een andere lijn. Dit Hof heeft de afgelopen decennia meerdere veroordelingen van godslasterlijke uitingen gehandhaafd, en acht blasfemieverboden niet per se onverenigbaar met artikel 10 van het Verdrag.

Ten slotte heeft dit proefschrift enkele uitdagingen voor de vrije meningsuiting besproken die worden veroorzaakt door de bestraffing van godslasteraars, of de dreiging

daarvan, door actoren die buiten de wet opereren. Godslastering heeft een ‘buitengerechtelijke’ of dimensie. Dit is een ontwikkeling op het gebied van godslastering die sinds de laatste drie decennia op de voorgrond staat. De ‘Rushdie-affaire’, de controverse over de Deense cartoons, en de ‘Charlie Hebdo-affaire’ zijn hiervan voorbeelden van. In dit proefschrift is één gebeurtenis van dit informele aspect van godslastering besproken, namelijk dat van de godslasterlijke video *Innocence of Muslims*.